

Lezing Maagdenhuis bij de presentatie van *Competente rebellen: Hoe de universiteit in opstand kwam tegen het marktdenken*

door Casper Thomas

Of de Maagdenhuisbezetting 2015 'good work' was, daarover lopen de meningen uiteen. Sommige mensen zagen een bevrijding van de universiteit, anderen zagen een rel, aangejaagd door 'professionele activisten'. Waar iedereen het over eens zal zijn, is dat op deze plek een gebeurtenis heeft plaatsgevonden die de tongen losmaakte. Op de avond van 25 februari 2015 stroomde deze hal vol studenten. Vele docenten sloten zich bij de bezetting aan. Ze werden gedreven door ongenoegen over 'rendementsdenken' dat volgens hen de universiteit in de greep hield. Achter die klacht ging een lange lijst van grieven schuil. Over de mate van invloed die studenten hadden op de koers van de universiteit. Over de onderzoekers die van het ene tijdelijke contract naar het andere rollen, omdat een vast dienstverband te risicovol is in een klimaat waarin faculteiten leven in onzekerheid over hoeveel geld ze volgend jaar te besteden hebben. Over plannen om opleidingen te schrappen die weinig studenten trekken. Het openbreken van de zware houten deur van het Maagdenhuis die winteravond was het begin van een zes weken durend evenement dat de fundamentele vraag op scherp zette: van wie is de universiteit eigenlijk? En voor wie is die universiteit er?

Dames en heren, geachte aanwezigen. Wat fijn dat u in zo'n groten getale naar het Maagdenhuis gekomen bent, dat zo vriendelijk door de UvA is opengesteld, voor de presentatie van mijn boek *Competente rebellen: Hoe de universiteit in opstand kwam tegen het marktdenken*. Het gezelschap dat ik hier voor me zie

is anders dan tijdens de bezetting. Om te beginnen hebben de competente organisatoren van Spui25 stoelen neergezet, en kan ik spreken met elektronische versterking in plaats van met de *'human mic'*, een van de facetten van het moderne actievoeren waarbij de zaal ieder woord herhaalt dat de spreker zegt.

Een vraag die in de afgelopen weken regelmatig aan mij werd gesteld, was: 'Een boek over de Maagdenhuisbezetting, is dat nodig?' Het feit dat ik hier nu sta te spreken laat zien dat mijn antwoord 'ja' is. Ten eerste was de bezetting een gebeurtenis die duiding verdient: het leefde in de media, wekenlang, de politiek sprak erover en het was een belangrijk gespreksonderwerp bij de universitaire koffieautomaat.

Maar een belangrijker reden voor dit boek is mijn stellige overtuiging dat de spectaculaire, uitdagende en bij tijden ongenueanceerde protesten aanknopingspunten bieden om na te denken over hoe de universiteit van de toekomst eruit moet zien. Soms waren die aanknopingspunten te vinden in wat de demonstranten eisten, soms bij de parade van denkers die sprak in het Maagdenhuis. Het Maagdenhuisprotest werd gevormd door een lappendeken van verschillende protestgroepen, ieder met een eigen agenda. Dat maakt het onmogelijk om de demonstranten over één kam te scheren. Maar uit de beweging in en rondom het bezette Maagdenhuis zijn lessen te trekken zowel over de Nederlandse universiteiten als over de samenleving als geheel. Een aantal van die lessen, daar hoop ik het deze avond over te hebben. Voor een volledig overzicht raad ik u aan om bij het naar buiten gaan langs de boekverkoop te gaan en een exemplaar van *Competente rebellen* aan te schaffen. En als u dan toch met uw portemonnee in de hand staat, neem er

meteen een abonnement op *De Groene Amsterdammer* bij. Dan leest u de verslagen van de volgende universiteitsrevolte terwijl ze plaatsvinden.

Een tweede vraag die ik regelmatig kreeg in de afgelopen weken was: 'Het Maagdenhuis? O, je schrijft over de jaren zestig?' Nee, ik schrijf niet over de jaren zestig. Maar inderdaad, wie het woord 'Maagdenhuis' hoort, denkt al snel aan de iconische zwart-witbeelden, de studenten in hun spijkerjacks, de krakerige fragmenten uit het Polygoon-journaal. Zo bezien betraden de studenten die het pand afgelopen februari bezetten een door de geschiedenis gebaad pad. Als de muren van dit historische gebouw konden praten, zouden ze onderhoudende gesprekspartners zijn. In veel van hun verhalen zou een hoofdrol zijn weggelegd voor jonge mensen met een geheven vuist.

Is er een parallel tussen de Maagdenhuisbezetting uit '69 en die van dit jaar? Toen mijn collega Joost de Vries deze vraag onlangs voorlegde aan historicus James Kennedy antwoordde die dat hij vooral grote verschillen zag.

'Allereerst pasten de demonstraties toen in een lijn met stijgende verwachtingen', aldus Kennedy. 'Er was meer geld, studenten hadden meer tijd, ze hadden steeds meer vrijheid, ze wilden die vrijheid nog verder openbreken. Nu vinden de demonstraties plaats binnen neergaande verwachtingen: de studenten en docenten van nu willen de universiteit niet openbreken, ze willen een zeker herstel, een restauratie, ze hebben het gevoel dat alle lichten uit gaan en dat er toch nog een paar moeten blijven branden.' Kennedy maakt hier een belangrijk punt. Toen de Maagdenhuisbezetting van '69 plaatsvond was Nederland een bloeiende, vrij homogene verzorgingsstaat. De bezetters waren daarvan het product. Veelal eerste generatie studenten, afkomstig uit milieus waarvoor de ivoren toren lange tijd gesloten was. Deze

keer werd het Maagdenhuis bezet door een post-crisisgeneratie, het product van een samenleving die na een diepe economische crisis een stuk onzekerder is achtergebleven. De jaren-zestiggeneratie vocht voor een nog betere toekomst, de generatie 2015 reageert op een universiteit die onder druk staat om met steeds minder middelen steeds meer mensen op te leiden.

Een tweede verschil dat Kennedy aanroerde was dat wat er in de jaren zestig gebeurde op de universiteiten veel meer resoneerde in de samenleving dan nu.

De studenten staan er nu meer alleen voor, zei hij. Dat laatste, daar zet ik vraagtekens bij. Tijdens mijn bezoeken aan een bezet Maagdenhuis groeide bij mij de overtuiging dat het symbool staat voor een bredere onvrede van deze tijd. Noem het economisme, rendementsdenken, neoliberalisme of wat dan ook, de onderlinge klacht is dezelfde: het menselijk individu verdwijnt uit beeld als de financiële logica dominant wordt.

Die onvrede betreft ook de manier waarop onze publieke instellingen zijn vormgegeven: als onderlinge concurrenten die worden bestuurd als een bedrijf en die een product leveren aan de burger, die tegenwoordig nog louter klant is. Of het nu de zorg of de universiteiten betreft, het ongenoegen over marktprincipes om het algemeen belang te dienen wordt breed gedeeld. Dan worden onderzoekers fte's, waarvan een faculteit er te veel of te weinig heeft. Studenten worden gevangen in een systeem gebaseerd op erts, de internationale munteenheid waarin onderwijs verrekend wordt, dat op zijn beurt weer de basis vormt voor de financiering van de universiteit. Maar een gemeenschap bestaat uit mensen, die erkend worden voor die rol die ze graag spelen. Niet uit eenheden, per stuk te verrekenen. Dat geluid was veelvuldig te horen in het bezette Maagdenhuis.

Of de afgelopen Maagdenhuisbezetting daarmee de geschiedenis zal ingaan als een gebeurtenis die een tijdperk samenvat moet blijken. Hoe meer boeken erover geschreven zullen worden, hoe meer erover wordt gesproken, hoe groter die kans is. Met *Competente rebellen* heb ik geprobeerd een voorschot te nemen op hoe de geschiedenis werkt. Als 2015 geen ijkpunt in de geschiedenis wordt kunt u in mijn boek lezen hoe de geschiedenis had kunnen verlopen.

U ziet het. Ik neem de Maagdenhuisbezetting serieus. Ik ben geen bezetter, ik heb geen diploma van de UvA. Ik raakte als journalist hier toevallig verzeild. Je zou het bijna lui kunnen noemen. De redactie van *De Groene Amsterdammer* ligt hier een minuut vandaan. 'Balkonjournalist', zo wordt de correspondent genoemd die vooral vanuit zijn hotel verslag doet. Dit was een soort pleinjournalistiek. Ik hoefde het Spui maar over te steken en ik was in het Maagdenhuis.

Ik kon zomaar naar binnen, en dat gold voor nagenoeg iedereen. Zo werd het Maagdenhuis zes weken lang in feite een groot open podium. Iedereen kon meedoen. De richting en aard van het protest lag dan ook niet van tevoren vast, maar werd gevormd door een ad-hoc-coalitie die wisselde van samenstelling en verenigd werd door een gedeelde afkeer van rendementsdenken. Dat bood ruimte voor activisten van buiten de universiteit, maar ook voor denkers van wereldfaam, mondige studenten en onderzoekers uit alle hoeken van academia. Het Maagdenhuis was een openbaar discussieforum waar in principe iedereen kon meepraten over de vraag waartoe de universiteit op aarde is.

In de eerste weken van de bezetting kwam antropoloog David Graeber spreken

in het Maagdenhuis. Graeber is het boegbeeld van Occupy Wall Street en criticaster van precies die dingen waar de Maagdenhuisbezitters zich aan stoorden: bureaucratie, de macht van geld, beperkte inspraak. De bezitters konden zich geen beter icoon wensen. Graeber staat voor het soort politiek dat sinds Occupy een internationaal fenomeen is geworden: een spontaan gevormde coalitie, die plaatsneemt in de openbare ruimte en met haar aanwezigheid daar het punt wil maken dat ze de bestaande orde niet accepteert. 'Pleinburgers' noemt politiek wetenschapper Herman van Gunsteren het in een kort boek dat hij onlangs schreef. Tegen pleinburgers zeggen dat ze zich maar verkiesbaar moeten stellen of in een medezeggenschapsraad moeten plaatsnemen als ze wat willen veranderen, is praten tegen doven. Ze betwisten juist de legitimiteit van indirect democratisch genomen beslissingen. Voor de UvA waren de pleinburgers een last. Het Maagdenhuis werd de universiteit uit handen genomen en omgetoverd tot een platform waar niet de universiteit, maar de wereld als geheel werd aangeklaagd. Het is een rol die de Amsterdamse universiteit in de historie vaker heeft gespeeld: als een plek waar een draaiende maatschappelijke wind ten volle te voelen is.

Voor wie denkt dat schrijven over de Maagdenhuisbezetting het zoveelste bewijs is dat de mensen hier denken dat Amsterdam de navel van de wereld is: we leven in een tijd van studentenprotesten. Onlangs nog verzamelden studenten en werknemers van de universiteit van Kaapstad zich op de campus om te demonstreren tegen het ophogen van de collegegelden en het outscourcen van personeel. Studentenprotesten hebben de afgelopen tijd plaatsgevonden in het Verenigd Koninkrijk, in Canada, in Albanië, Ierland, de Verenigde Staten. De roep om een nieuwe universiteit klinkt wereldwijd.

Minister van Onderwijs Jet Bussemaker oordeelde na afloop van de Maagdenhuisbezetting dat 'de protesten in een groot deel van het land helemaal geen weerklank hadden'. Ze zag in de protesten dan ook geen enkele aanleiding om haar beleid te wijzigen. Hier is sprake van blikvernaauwing. Amsterdam is een wereldstad en net als iedere universiteit onderdeel van een gemonialiseerd academisch bestel. Wie een internationale blik loslaat op de Maagdenhuisprotesten ziet al snel dat ze passen in een wereldwijde trend.

De grote vraag is natuurlijk hoe die nieuwe universiteit eruit moet zien. Daar gaan we straks over praten met de rector van deze universiteit, een student en een docent die bij de bezetting betrokken waren, en natuurlijk met u allemaal. Laat ik alvast iets van een voorschot nemen. Vorige week was ik bij een bijeenkomst, een rondetafelgesprek met allerlei grote namen uit de Nederlandse wetenschap. Het onderwerp waar ze over wilden praten was hoe nieuwe academische gemeenschappen te vormen. Ook daar werden de Amsterdamse studentenprotesten genoemd als een aanleiding om daarover na te denken.

De betekenis van de Maagdenhuisbezetting voor het ideaal van een academische gemeenschap is tweeledig. Aan de ene kant rekte het bezette Maagdenhuis de grenzen van die gemeenschap op. Het was een open bezetting met als inzet de vraag: hoe de universiteit vorm te geven? Zo gezien is de Maagdenhuisbezetting het symbool van een tijdperk waarin de ivoren toren zijn deuren open heeft gezet, en allerlei belangen de universiteit in en uit gaan. Die van het bedrijfsleven, dat graag de onderzoeksagenda mee bepaalt, maar ook die van betrokken burgers die zich zorgen maken om de samenleving en

die de universiteit zien als een plek waar over die zorgen gesproken kan worden.

Tegelijkertijd is het Maagdenhuis symbool voor wat de gevolgen kunnen zijn van een gebrek aan academische gemeenschapszin. De demonstrerende studenten en docenten vonden elkaar in de afwijzing van datgene wat ze samenbracht: de cultuur op de Universiteit van Amsterdam. Het idee dat klachten op de werkvloer nauwelijks doordrongen in de universitaire bestuurskamers was een belangrijke drijfveer voor de protesten. Veel docenten waren gefrustreerd over een organisatie die in zoveel lagen was opgedeeld dat roepen om verandering een soort fluisterspelletje werd. Tegen de tijd dat de boodschap een paar keer was doorgegeven, klonk die ineens heel anders. Studenten ergerden zich aan het beknotten van studentendemocratie tot 'adviesrecht' over echt belangrijke onderwerpen, zoals de wijze waarop het geld wordt verdeeld en het bestuur wordt benoemd. Vandaar dat ik meen dat de Maagdenhuisbezetting ging om de vraag van wie de universiteit is, en voor wie ze er is. Of je de klachten van de bezetters nu deelt of niet, dat is het aardige van zo'n actie: het dwingt iedereen om stelling te nemen.

Laat me afsluiten met een relativerende boodschap. Onder Engelse universiteitsbestuurders doet een mooie anekdote de ronde. 'Vraag de eerste tien mensen die je op de universiteit tegenkomt hoe het moreel is onder professoren. Iedereen zal klagen. Over vervlakking van de academie, over te weinig geld voor onderzoek, over te veel bureaucratische rompslomp. Vraag ze daarna waar ze mee bezig zijn. De antwoorden die je krijgt zullen steevast geanimeerd en optimistisch zijn.' Deze universitaire variant op 'met mij gaat

het goed, met ons gaat het slecht' is opgetekend door David Watson in *The Question of Morale: Managing Happiness and Unhappiness in University Life*.

Watson, een ideeënhistoricus met een lange carrière in het universitair bestuur van Oxford, zet de eeuwige klacht van studenten en professoren dat de academie telooft in perspectief. Er heerst op de universiteiten een permanente verheerlijking van een glorieus verleden, constateert hij, waarin de studenten leergierig waren en de professor over oneindige middelen beschikte om zijn nieuwsgierigheid te volgen. Volgens Watson is diepe ontevredenheid een onuitwisbaar facet van het universitaire leven. Ontevredenheid tonen is volgens hem een 'retorisch instrument' waarmee de sector onderlinge solidariteit versterkt en het management onder druk zet.

Hoe de universiteit ook zal veranderen, de vrees dat de academie in de uitverkoop wordt gedaan zal niet zo snel verdwijnen, is de boodschap. Dat is niet erg. Klagen over de academie is een universitair ritueel, net zoals een promotie of dies natalis dat is. Misschien is bezetten zelfs wel een universitair ritueel, waarbij iedereen zijn rol speelt, de bezetter als uitdager van de gevestigde orde en de bestuurder als de verdediger daarvan. Klagen over de telooft van de universiteit, is, zo legt Watson uit, de manier waarop de hyperkritische gemeenschap over zichzelf nadenkt en experimenteert met de eigen rol in de samenleving. Als de Maagdenhuisbezetting daaraan heeft bijgedragen was het, die opengebroken deur ten spijt, een moment waarop de academie haar belangrijkste rol vervult: als instituut dat al klagend en mopperend de samenleving en zichzelf kritisch tegen het licht houdt.

Dank u wel.

Competente rebellen: Hoe de universiteit in opstand kwam tegen het marktdenken

(Amsterdam University Press, € 17,95) <http://nl.aup.nl/books/9789462980747-competente-rebellen.html>